

Datum
2026-01-19**Vårt dnr**
0225/2025**Ert dnr**
S2025/02039

Socialdepartementet

För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga (utkast till lagrådsremiss)

Myndigheten för vård- och omsorgsanalys har enligt sin instruktion till uppgift att ur ett patient-, brukar-, och medborgarperspektiv följa upp och analysera verksamheter och förhållanden inom hälso- och sjukvård, tandvård och omsorg. Det är från detta perspektiv som vårt remissvar tar sin utgångspunkt.

Sammanfattning

Vi instämmer generellt i förslagen i utkastet till lagrådsremiss. Vi anser att förslagen gör lagstiftningen för omhändertagande av barn och unga mer tydlig, överskådlig och modern, vilket inte minst är viktigt ur rättssäkerhetssynpunkt. Samtidigt menar vi att förslagen behöver kompletteras med andra åtgärder för att komma till bukt med de brister som finns i vården av barn och unga, och för att undvika fortsatta tillämpningsproblem med lagstiftningen. Det handlar bland annat om att socialtjänsten och Statens institutionsstyrelse (SiS) behöver ha rätt kompetens, och att det finns stöd och vägledning för att tillämpa den nya lagstiftningen. En annan synpunkt som vi framför på flera förslag är vikten av uppföljning och tillsyn av tillämpningen av bestämmelserna.

Vi kan dock varken instämma i, eller motsätta oss förslaget om den nya grunden för omhändertagande för vård på grund av anknytning (avsnitt 8.1). Vi bedömer att förslaget inte är tillräckligt utrett, vilket gör att vi har svårt att överblicka konsekvenserna av en sådan grundläggande förändring. Följaktligen kan vi inte heller vare sig instämma i eller motsätta oss förslaget att begränsa flyttningsförbudet.

Övergripande synpunkter

Vi konstaterar att utkastet inte omfattar många förändringar i sak, men att vissa av dem innebär principiella förändringar av lagstiftningen för omhändertagande av barn och unga. Det är framför allt de förslagen som vi har läst och lämnar synpunkter på, givet den korta tid som vi har haft för att besvara remissen. Den korta tidsramen har inneburit att vi inte haft möjlighet att fördjupa oss i förslagen i den utsträckning som vi önskat, och som vi anser skulle behövas med hänsyn till remissens omfattning och betydelse. Vi inleder med att ge några övergripande synpunkter på förslagen i utkastet.

Vi ställer oss positiva till att lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) ersätts av en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga och en ny lag om särskilda befogenheter för den statliga barn- och ungdomsvården.

Uppdelningen i två lagar skapar en större tydlighet. Den nya och mer lättillgängliga strukturen kan också göra det enklare för vårdnadshavare och de barn och unga som

berörs att ta till sig och förstå lagstiftningen, vilket är centralt ur ett brukar- och medborgarperspektiv.

Vi är generellt positiva till förslagen som innebär ett förtydligat barnrättsperspektiv och utökad rätt till offentligt biträde. Vi konstaterar bland annat att det tydliggörs att olika biträden ska förordnas för ett barn och hens vårdnadshavare, något som vi i remissvaret till Ds 2024:30 har framfört bör vara huvudregeln.

De förändringar som föreslås av förutsättningarna för omhändertagande för vård på grund av förhållanden i hemmet (7.2.1) tycker vi är klargörande, och vi är positiva till att det blir tydligare att lagstiftningen omfattar barn som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck eller växer upp i kriminella hemmiljöer. Men för att kunna tillämpa dessa bestämmelser krävs kompetens och kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck inom socialtjänsten, något som vi tidigare har konstaterat är ett utvecklingsområde.¹

Tillämpningen av avskiljning

Utöver flera positiva förslag till förändringar vill vi, när det gäller förslaget om en ny lag om särskilda befogenheter för den statliga barn- och ungdomsvården, lyfta vår oro över SiS tillämpning av tvångsåtgärden avskiljning.

FN:s barnrättskommitté har kritiserat Sverige för användningen av tvångsåtgärder inom SiS, och kommittén har rekommenderat regeringen att förbjuda användningen av isolering och avskiljning av barn.² Utöver det har flera granskningar visat på omfattande brister med SiS verksamhet,³ och Justitieombudsmannen (JO) och Inspektionen för vård och omsorg (IVO) har i flera fall pekat på att SiS använt de särskilda befogenheterna avskiljning och vård i enskildhet på ett sätt som inte är förenligt med lagstiftningen.⁴ Även Barnrättsbyrån har påvisat allvarliga missförhållanden inom SiS och riktat skarp kritik mot hur avskiljning används.⁵ Mot bakgrund av de allvarliga tillämpningsproblem som påvisats ser vi en risk för fortsatt användning av avskiljning på ett sätt som inte är förenligt med lagstiftningen. Vi bedömer att det krävs mer omfattande åtgärder än att SiS ger personalen tillräckliga kunskaper om regelverket och tillämpningen för att komma till rätta med detta, såsom att arbeta med organisatoriska aspekter och säkerställa att personalen har adekvat utbildning och kompetens.

Vi har i remissvaret till Ds 2024:7 påtalat att vi anser att ingripande tvångsåtgärder, såsom avskildhet vid dygnsvila, bör användas mycket restriktivt. SBU har nyligen

¹ Myndigheten för vård- och omsorgsanalys (2023) Bära eller brista. Erfarenheter av socialtjänstens stöd vid hedersrelaterat våld och förtryck.

² FN:s barnrättskommitté (2023) Sammanfattande slutsatser och rekommendationer om Sveriges kombinerade sjätte och sjunde periodiska rapport, CRC/C/SWE/CO/6-7.

³ Riksrevisionen (2024) SiS särskilda ungdomshem – brister i statens tvångsvård av barn och unga, IVO (2025) Tillsyn av SiS 2024 – Brister, åtgärder och systematiskt förbättringsarbete, IVO (2023) Tillsyn av SiS särskilda ungdomshem 2021–2022. Redovisning av regeringsuppdrag S2021/03345, Statskontoret (2022) SiS vård av barn och unga enligt LVU – förutsättningar för en trygg och ändamålsenlig vård, dnr 2021/66-5, Barnrättsbyrån (2021) ”...och jag kunde inte andas” – en granskning av våld mot barn på de statliga ungdomshemmen och Barnrättsbyrån (2025) Avskiljningar, våld och missförhållanden inom SiS ungdomsvård 2024.

⁴ Se t.ex. JO dnr 2802-2020 och 10572-2021 och IVO (2023) Tillsyn av SiS särskilda ungdomshem 2021–2022. Redovisning av regeringsuppdrag S2021/03345.

⁵ Barnrättsbyrån (2025) För barnets bästa? En granskning av avskiljningar och ej fullföljda avskiljningar på två statliga ungdomshem 2024.

publicerat en systematisk översikt som visar att det finns interventioner som kan förebygga och minska användningen av tvångsåtgärder i institutionsvård av barn och unga.⁶ Vi vill mot bakgrund av ovanstående lyfta vikten av att SiS arbetar för att minska avskiljningar och andra tvångsåtgärder. Vi kan heller inte nog understryka vikten av fortsatt uppföljning och granskning av hur och i vilken omfattning de särskilda befogenheterna används. Avslutningsvis vill vi lyfta fram behovet av en bestämmelse om att SiS ska underrätta IVO avseende beslut om tvångsåtgärder, vilket var ett förslag i Ds 2024:26 som vi instämde i. Det skulle öka transparensen i SiS verksamhet i allmänhet och användningen av tvångsåtgärder i synnerhet.

Synpunkter på enskilda förslag och bedömningar

6.3 Barnets eller den unges rätt att framföra sina åsikter och 26.2.4 Barnets och den unges rätt att framföra sina åsikter

Vi instämmer i förslagen i 6.3 och 26.2.4 att barnets och den unges rätt att framföra sina åsikter förs över till de nya lagarna.

Vi delar också bedömningen att bestämmelsen att barnets eller den unges inställning så långt det är möjligt ska klarläggas på annat sätt när han eller hon inte framför sina åsikter, inte bör föras över till de nya lagarna. Regeringen menar att det tydliggör att det är en rättighet, inte någon skyldighet, för barnet eller den unge att uttrycka sina åsikter. Vi delar givetvis uppfattningen att ett barn eller en ung person inte ska tvingas att uttrycka sina åsikter. Men vi vill understryka vikten av att den som utreder ett ärende fullgör sin skyldighet att skapa förutsättningar för ett barn att kunna ta ställning till om hen vill uttrycka sin åsikt, och arbetar för att barn och unga ska kunna och vilja framföra sina åsikter i dessa viktiga frågor. Det handlar bland annat om att möjliggöra en trygg miljö och att säkerställa att barnet får den information som krävs för att kunna sätta sig in i frågan. Vi vet sedan tidigare att det finns brister i tillämpningen avseende barns rätt till information och delaktighet,⁷ och vill därför trycka på vikten av fortsatt uppföljning och tillsyn av hur barn och unga görs delaktiga.

7.2.2 Eget beteende

Vi instämmer i förslaget.

Vidare delar vi utkastets bedömning att psykiska besvär eller ett psykiatriskt tillstånd inte ska utesluta ett omhändertagande för vård när det finns behov av vård enligt den nya lagen och det är för barnets eller den unges bästa. Det är angeläget att barn och unga som har både psykiatrisk och social problematik inte lämnas utan vård, vilket idag förekommer.

Samtidigt vill vi framföra att det behövs ytterligare åtgärder för att säkerställa att barn och unga får sina vårdbehov tillgodosedda. Det har påvisats att placerade barn och unga

⁶ SBU (2025) Interventioner för att förebygga och minska tvångsåtgärder inom psykiatrisk vård och institutionsvård av barn och unga. Stockholm: Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU).

⁷ Se t.ex. IVO (2023) Tillsyn av socialtjänstens handläggning av ärenden som rör barn och unga. Redovisning av regeringsuppdrag S2020/08835.

inte alltid får den hälso- och sjukvård som de har behov av.⁸ En majoritet av de barn och unga som har placerats på SiS särskilda ungdomshem har minst en fastställd psykiatrisk diagnos.⁹ Dessa barn och unga har behov av insatser och vård från olika huvudmän och med grund i olika lagar. I sammanhanget nämner utkastet SIP (samordnad individuell plan) som ett verktyg för samordning av insatser och vård utifrån barnets eller den unges behov. Vi har nyligen utvärderat hur bestämmelserna om SIP tillämpas och konstaterat att grupper med stora behov av samordning alltför sällan får SIP, t.ex. barn och unga som placerats på SiS- eller HVB-hem. Var tredje kommun anger att SIP sällan görs varken innan en placering eller inför en utskrivning efter en placering. Ett centralt skäl till det är oklarheter i ansvar, och brister i kommunikation och samverkan mellan berörda aktörer, både inför en placering och inför utslussning.¹⁰

För att se till att fler med stora behov av samordning genom SIP får sina behov tillgodosedda bör kommuner och regioner prioritera att inrätta samordnade funktioner.¹¹ En annan åtgärd för att se till att barn och unga som är placerade på SiS-hem får sina vårdbehov tillgodosedda kan vara att författningsreglera SiS möjlighet att initiera SIP, vilket var ett förslag som lämnades i SOU 2023:66.

8.1 Omhändertagande för vård på grund av anknytning

Vi kan varken instämma i eller motsätta oss förslaget eftersom vi bedömer att förslaget inte är tillräckligt utrett. Vi är positiva till intentionen att öka hänsynen till barnets förankring i familjehemmet, och att öka stabiliteten för placerade barn. Som vi ser det är förslaget en principiell förändring av när barn och unga ska kunna omhändertas. Barn kan komma att omhändertas, kanske under lång tid, trots att det inte finns några brister i hemförhållandena eller det egna beteendet. En sådan förändring kräver en gedigen utredning och analys, vilket vi i delar saknar.

De senaste åren har det skett flera ändringar i LVU med syftet att stärka principen om barnets bästa och säkerställa trygghet, säkerhet och stabilitet för barn. Vi ställer oss frågande till om omhändertagande på grund av anknytning har analyserats tillräckligt grundligt i förhållande till dessa ändringar och konsekvenserna som de har gett upphov till.

Vi har också överlag svårt att överblicka konsekvenserna av förslaget, givet dess principiella natur. Vi hade önskat att förslaget tydligare motiverats utifrån principiella överväganden mellan å ena sidan anknytning till familjehemmet och å andra sidan återförening med föräldrarna och med utförligare resonemang om begreppet anknytning, hur anknytning ska bedömas och vilka barn som kommer att omfattas. Till exempel hade vi velat se en mer omfattande analys av eventuella behov av placering på grund av anknytning för de barn som är placerade till följd av eget beteende. I det nuvarande förslaget omfattas inte dessa barn. Vi har även svårt att ta ställning till om den nya

⁸ Statskontoret (2022) SiS vård av barn och unga enligt LVU – förutsättningar för en trygg och ändamålsenlig vård, dnr 2021/66-5.

⁹ Jalling, C., Kristiansson, M., Rudolfsson, L. (2025). Psykiatriska vårdbehov bland barn och ungdomar inom SiS. I: Institutionsvård i fokus (2). Statens institutionsstyrelse. ISBN: 978-91-89770-11-9.

¹⁰ Myndigheten för vård- och omsorgsanalys (2025) Samordning med svårigheter – tillämpningen av samordnad individuell plan, SIP.

¹¹ Myndigheten för vård- och omsorgsanalys (2025) Samordning med svårigheter – tillämpningen av samordnad individuell plan, SIP.

grunden fullt ut kommer kunna ersätta flyttningsförbudet, eller om det kan finnas situationer där ett omhändertagande på grund av anknytning inte är aktuellt men det ändå finns behov av en långsammare återflytt för barnet.

Vi ser en risk att förslaget kan innebära svåra avvägningar för socialnämnderna, och vi ser behov av stöd och vägledning från framför allt Socialstyrelsen för att bestämmelsen ska kunna tillämpas såsom avsett. Vi vill också trycka på vikten av uppföljning av hur bestämmelser som syftar till att stärka principen om barnets bästa och säkerställa trygghet, säkerhet och stabilitet för barn fungerar i praktiken.

Vi noterar vidare att förslaget i utkastet är formulerat som att "Ett barn **ska kunna** omhändertas för vård på grund av anknytning till ett familjehem om...", men att det i lagtexten står att "Ett barn **ska** omhändertas för vård på grund av anknytning till familjehemmet om...". Vi saknar en motivering till den skarpare formuleringen.

Avslutningsvis uppfattar vi att det är otydligt hur formuleringen i 3 kap. 5 § 5 ska tolkas. Där anges att ett barn ska omhändertas för vård på grund av anknytning till familjehemmet om det kan antas att placeringen i familjehemmet inte kan fortsätta med samtycke av barnets vårdnadshavare och, om barnet har fyllt 15 år, av barnet själv. Samtidigt står i utkastet (s. 179) att om ett barn över 15 år inte vill stanna i familjehemmet så bör det i de allra flesta fall inte vara aktuellt med hänsyn till att barnets inställning ska vara en av de omständigheter som särskilt ska beaktas vid prövningen av om omhändertagandet ska fortsätta på grund av anknytning. Såvitt vi kan se är det därmed oklart under vilka omständigheter ett barn som är över 15 år ska omhändertas på grund av anknytning.

16.1 Flyttningsförbud ska regleras i den nya lagen

Vi kan varken instämma i eller motsätta oss förslaget. Såvitt vi förstår är förslaget om att flyttningsförbud inte längre ska omfatta barn i familjehem som är omhändertagna för vård på grund av förhållanden i hemmet, en följd av förslaget om anknytning som grund för omhändertagande. Anknytning som grund är tänkt att ersätta behovet av att besluta om flyttningsförbud i vissa fall. Men eftersom vi har svårt att överblicka konsekvenser och risker med förslaget om anknytning, kan vi inte heller ta ställning till om det kan ersätta behovet av flyttningsförbud.

19.2 Beslut om läkarundersökning

Vi instämmer i förslaget. Att barnet eller den unge genomgår en läkarundersökning inför placering menar vi är centralt för att kunna fastställa behovet av vård och göra en planering för vården. Vi välkomnar att utformningen av nuvarande bestämmelse om undantag från huvudregeln kvarstår och fortsatt är formulerad som att läkarundersökning inte behöver göras om den av särskilda skäl är obehövlig.

Bestämmelsen innebär att socialnämnden kan besluta om en läkarundersökning utan vårdnadshavarens och barnets eller den unges samtycke. Vi vill dock lyfta vikten av att ett samtycke från vårdnadshavare och barn och unga i möjligaste mån inhämtas, vilket bland annat kan ske genom att ge dem anpassad information där syftet med undersökningen framgår tydligt och att det finns möjlighet att ställa frågor och få dem besvarade. Vi delar

uppfattningen i utkastet att läkarundersökningar mot barnets eller den ungas vilja bör tillämpas mycket restriktivt.

11.3 Vård av god kvalitet

Vi instämmer i förslaget. En motsvarande bestämmelse finns numera i den nya socialtjänstlagen. I vårt remissvar till SOU 2020:47 ställde vi oss positiva till ett sådant krav. Vi påpekade att en kunskapsbaserad socialtjänst förutsätter en starkt uppföljning av hela socialtjänstens verksamhet, vilket vi även anser krävs i det här fallet. Vidare framförde vi att det behövs långsiktig finansiering av forskning inom området. En utmaning som vi pekade på då, och som vi bedömer alltjämt kvarstår, är att föra ut kunskap, samtidigt som lokal kunskap fångas upp, sprids mellan kommunerna och ger inspiration till relevanta områden för framtida forskning.

Mot bakgrund av den nya bestämmelsen i socialtjänstlagen har Myndigheten för vård- och omsorgsanalys tagit initiativ till att i en kommande rapport kartlägga och analysera kunskapsstyrningen inom socialtjänsten. Vi konstaterar att det nya kravet på att bedriva verksamheten i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet ställer höga krav på styrning, ledning och organisering av socialtjänstens arbete, och att det krävs åtgärder på samtliga förvaltningsnivåer för att långsiktigt stärka det kunskapsbaserade arbetet i socialtjänsten. Rapporten publiceras den 29 januari 2026.

31.2 Ekonomiska konsekvenser

Det är viktigt att skapa så goda förutsättningar som möjligt för att den nya lagstiftningen får genomslag. En viktig del är att förslagen är tillräckligt finansierade. Vi ser det som extra angeläget utifrån att socialtjänsten genomgår en stor omställning i och med införandet av den nya socialtjänstlagen (2025:400). Kommunerna har efterfrågat ökat stöd och mer långsiktig finansiering, och det har framkommit att finansiella och personella resurser är en utmaning i arbetet.¹² Det innebär att den nya lagstiftning som föreslås i utkastet ska implementeras i en verksamhet som i vissa avseenden är pressad och redan utmanas av flera nya krav och förutsättningar, vilket kan försvåra tillämpningen.

Förslaget om stärkt stöd till vårdnadshavare

Vi delar bedömningen att förslaget om stärkt stöd till vårdnadshavare innebär en ambitionshöjning för kommunerna som bör finansieras enligt den kommunala finansieringsprincipen. *Vi har dock svårt att bedöma* om de uppskattade kostnaderna för förslaget, ca 27 miljoner kronor per år, är rimliga. Regeringen anger att det är svårt att göra en närmare beräkning av ambitionshöjningen, eftersom det inte går att fastställa någon särskild nivå eller omfattning som stödet till vårdnadshavare ska nå upp till i alla kommuner. Samtidigt innebär förslaget ett ökat fokus och krav på större prioritering när det gäller stöd till vårdnadshavare. För att en sådan prioritering ska vara möjlig, och inte skapa undanträngningseffekter i verksamheterna, menar vi att förslagets konsekvenser

¹² Socialstyrelsen (2025) En samlad lägesbild inför nya socialtjänstlagen. En sammanställning av kommunernas förutsättningar och behov inför införandet av den nya socialtjänstlagen.

för kommunernas kostnader bör följas upp, så att ersättningen kan justeras om det visar sig att den var för lågt beräknad.

Förslaget om omhändertagande för vård på grund av anknytning

Vi har svårt att ta ställning till utkastets bedömning om att de ekonomiska följderna av förslaget att omhändertagande för vård ska kunna ske på grund av anknytning kommer rymmas inom kommunernas befintliga budget. Detta eftersom vi uppfattar att det finns vissa osäkerheter i vilka konsekvenser förslaget kommer att få.

Omhändertagande på grund av anknytning är ett nytt rekvisit som innebär en principiell förändring av när barn och unga kan omhändertas. Det bör innebära att socialtjänst och nämnd behöver lägga mer tid på dessa ärenden, åtminstone initialt, för att göra korrekta och rättssäkra bedömningar. Förslaget innebär dessutom att fler barn kommer att kunna vara kvar i familjehemmet under en längre tid med stöd av lagen jämfört med idag, vilket skulle kunna medföra ökade kostnader för kommunerna. Med hänsyn till dessa osäkerheter är det viktigt att regeringen följer upp förslagets konsekvenser för kommunerna.

Beslut om detta yttrande har fattats av generaldirektören Jean-Luc af Geijerstam. Utredaren Lovisa Boström har varit föredragande. I den slutliga handläggningen har analyschefen Hanna Larheden, chefsjuristen Angelica Bagger, projektdirektörerna Åsa Ljungvall, Johan Strömblad och Marianne Svensson, utredarna Sofia Almlöf och Daniel Zetterberg samt juristen Ellen Ringqvist deltagit.

Jean-Luc af Geijerstam

Lovisa Boström